

Світлана Тимків

Портрет черниці в овальній рамі: до питання атрибуції

Svitlana Tymkiv

Portrait of a nun in an oval frame: to the question of attribution

The author considers the version of identification nun who is depicted in the oval portrait from Lviv Museum of the History of Religion. Refuted the false link to this portrait. Specified authorship and title picture.

Keywords: Pidhirtsi, Henry Millot, Maria Clementina Sobieska, Mary of Modena (Maria Beatrice d'Este)

Розглянуто варіанти атрибуції портрету невідомої в овальній рамі з фондів Львівського музею історії релігії. Спростовано помилкові посилання на даний портрет. Уточнено авторство і назву картини.

Ключові слова: Підгорецький замок, Анрі Мілло, Марія-Клементина Собєська, Марія Моденська (Марія Беатріче д'Есте)

Необхідність цього дослідження зумовлена розповсюдженням помилкової атрибуції портрету невідомої черниці з фондів Львівського музею історії релігії.

До Львівського музею історії релігії і атеїзму у 1973 р. було передано з Львівського історичного музею частину колекції картин Підгорецького замку. До останнього часу цю збірку не було виокремлено і опрацьовано, оскільки в Актах прийому не згадувалося походження цих полотен. Усі 26 картин були марковані одним номером Історичного музею з дробовою частиною ЛІМ 1708/(1...). Серед згаданих картин знаходиться овальний портрет невідомої (полотно, олія; 75 x 60см; Ж-231).

Поясне зображення молодої жінки в монашому одязі, ймовірно, ордену бенедиктинок. Положення тіла фронтальне, голова в $\frac{3}{4}$ розвернена ліворуч. Риси обличчя правильні: рівний ніс, злегка вигнутий догори, сіро-голубі очі з паволокою, погляд спокійний, невеликий рот, нижня губа більша за верхню, в кутиках губи припідняті, підборіддя з невиразною ямкою. Овал обличчя видовженої форми, внизу округлий, важке підборіддя. Тон шкіри теплий, тонко модельовані світло-тіньові партії і півтони в холодних відтінках. Одягнена жінка в чорну туніку, на плечах біла пелерина з нижньою білою відлогою на голові, поверх якої спадаючий за плечі чорний каптур. На грудях хрест (вгорі видно одну круглу ланку ланцюжка), на середохресті – монограма Ісуса Христа HIS в терновому вінку, внизу хреста три цвяхи. Одяг намальований схематично, без характерних складок і поворотів форми. Тло темне, зеленого відтінку, злегка висвітлене біля фігури (рис. 1).

Цікавими для дослідження виявилися написи на звороті трьома різними почерками (рис. 2, 3):

1) на полотні, у верхньому лівому куті напис пензлем – «Paint par h. Millot 169 9(?)»;

2) напис внизу під перекладиною чорною фарбою пензлем – «Podgorce Klementyna Stuart Sobieska»;

3) на центральній поперечній планці підрамника напис пером – «Marya Klementyna Sobieska sa Pretendentem Stuartem corka Krolewicza Jakoba».

В записах інвентаря Підгорецького замку зазначено:

1768 зала дзеркальна – 32 (портрет законниці в рамі овальній)

1812–13 зала дзеркальна – 31 (портрет законниці в рамі овальній)

1859 зала жовта – 317 (345)

1887 зала жовта – 343 (Клементина Собеська дружина Якуба Стюарта, Millot)

1939 зала жовта – 7.

В більшості інвентарів зображення значиться як портрет законниці. У 1859 р. зображення ідентифікують як портрет Марії Беатріче д'Есте (Марія Мединська), що переписав Менкіцкі в інвентар 1939 р.¹

Інвентар 1887 р. зазначає, що зображено Марію Клементину Собеську.

Аналізуючи підписи, висновуємо про неузгодженість дат. Марія Клементина Собеська – онучка Короля Яна III Собеського народилася у 1702 р., померла 1735 р. Отже, або дата створення картини абсолютно заперечує особу, яка на ній зображена, або навпаки. Підписи автора і назва роботи, написані різними почерками, підтверджують можливість помилки в авторстві або ідентифікації зображуваної. Написи, які ідентифікують зображувану як Марію-Клементину Собеську, зроблені пізніше, можливо навіть, як припускає Пітер Пінінські, дослідник родоводу Собеських з Варшави, у міжвоєнний період.

Відомо 20 зображень Марії-Клементини Собеської². Зіставляючи риси обличчя особи на овальному портреті з підписними портретами Марії-Клементини, постає очевидна різниця. Підборіддя Марії-Клементини вужче і більш впале, розріз очей розкосий, риси обличчя тонші – все це доводить помилку підпису. З цим погоджуються керівник відділу мистецтва в Музей-палаці Короля Яна III у Вілянупі доктор Джоанна Папроцькі-Гайек. У біографії онуки Короля Яна III Собеського зустрічається факт перебування в монастирі бенедиктинок Святої Цецилії, проте постригу вона не отримала.

Версія про Марію Моденську також не має достатньо доказів. Королеву англійську і шотландську, улюбленицю Короля Людовика XIV, зображували багатоміжними художниками. На усіх портретах колір очей Марії Моденської карий, характерні мигдалевидні очі з кутиками догори, відсутня ямка на підборідді і

Рис. 1. Анрі Мілло, портрет черниці, 1699.

Рис. 2. Анрі Мілло, портрет черниці, 1699 р. (зворотна сторона, фрагмент)

Рис. 3. Анрі Мілло, портрет Жана де Лафонтена, 1699 р. (зворотна сторона, фрагмент)

звужений донизу овал обличчя. Підтверджує невідповідність запису в інвентарі 1939 р. до зображеної особи і дослідник родоводу Стюартів з Шотландії Едвард Корп. Марія була ревною католичкою і багато часу проводила в монастирі Шайо, але вже після смерті чоловіка у 1701 р.

Оригінальність авторства можна обґрунтувати зіставленням живописної манери на овалному портреті з підписними роботами Анрі Мілло та за підписом на портреті Жана де Лафонтена (?) з Художнього музею Синебрюхова у Гельсінкі³.

Анрі Мілло (? – 1756) – французький художник I половини XVIII ст., який працював переважно в Парижі, належав до кола Ніколя де Ларжильера. Відомо 13 портретів його пензля, один розпис плафона, картина на міфологічну тему⁴. З відомих портретів тільки два з визначеними підписами, і два портрети з непідтверженою атрибуцією. Більшість датовані I половиною XVIII ст., тільки одна відома з датою 1699 р. – портрет Жана де Лафонтена (?) 1685; полотно, олія; 74 x 60 см.; II 792-м. Можливо, робота була привезена до Фінляндії з Санкт-Петербурга. Порівнюючи зворот картин, слід відзначити подібність місця розташування автографа (на двох картинах напис розташований у верхній частині, приблизно по центру, у випадку овального портрету ліворуч, оскільки присутня вертикальна планка), розміру шрифту, манери написання, збіг тексту. Непрямим підтвердженням оригінальності підпису може слугувати маловідомість автора.

Якщо застановитись, що портрет черниці належить пензлю Анрі Мілло, слід детальніше порівняти овальний портрет з портретом з Хельсінкського музею. Подібним є вирішення тла картини, розвороту голови, світло-тіньових модуляцій обличчя, постановка світла, рисунок очей і губ. Рисунок одягу абсолютно не відповідає технічним прийомам Анрі Мілло. Художник на всіх своїх полотнах майстерно передає фактуру, світло, характер складок одягу. Чорно-біла фотографія портрету черниці в каталозі Яна Островського, Єжи Петруся пояснює ці неузгодженості. Навіть в пошкодженому стані добре видно промальовані форму і складки білого каптура. На жаль, втрати фарбового шару на одязі і недостатня дослідницька робота не дали змоги реставраторам відтворити оригінальний живопис.

Відображення характеру і психологічної напруги є більш притаманне портрету Жана де Лафонтена. Образ черниці відображає характерні риси обличчя, спокій, погідність і деяку відстороненість. Подібним за вирішенням є портрет жінки в червоній оксамитовій сукні.

Стосовно до питання ідентифікації зображеної законниці і шляхів надходження цього портрету в колекцію Підгорецького замку можна розглядати

кілька версій. Одна з них стосується Анни Собеської (народилась 1636, померла 1655) – дочки польського магната Якова Собеського і Софії Теофілії Даниловичівни, сестри Яна III Собеського, короля Польщі. У 1650 р. вона навчалася в монастирській школі. Після невдалих заручин, на початку 1653 р. Анна вступила в орден Святого Бенедикта в церкві Всіх Святих на Краківській околиці у Львові. 20 травня 1653 р. склала обіти, прийнявши духовне ім'я Розалія. Не відомо про збережене зображення Анни Розалії.

Орден бенедиктинів у Львові і рід Собеських пов'язував ще один факт, а саме – служіння Дороти Данилович, рідної сестри матері Яна III Собеського, абатисою монастиря бенедиктинців у Жовківському передмісті Львова, біля підніжжя Високого замку. Користуючись підтримкою владного небожа та його дружини, вона багато чим спричинилася до розвитку монастиря і заслужила доброї слави. У Марії-Казимири була нагода замовити портрет відомої родички, здійсниючи подорож з сином Костянтином по Європі у 1699 р.

За версією доктора Джоанни Папроцькі-Гайек, портрет міг належати принцесі Баварській Марії Анні Кароліні (1696–1750) після їх входу в монастир у Мюнхені. Марія Анна Кароліна була єдина дочка курфюрста Баварії Максиміліана II від шлюбу з Терезою Кунегундою, дочкою польського короля Яна III Собеського. У 1719 р. вона вступила в монастир кларисок. Відомо два її портретних зображення. Спільними рисами підписних портретів і портрету в овальній рамі є ямка на підборідді, колір очей. Одяг, хоч і різниться, але формально міг би бути відображенням костюму кларисок. Особливою рисою на підписних портретах є зображення дефекту від хвороби лівого ока, що не спостерігається на портреті з фондів львівського музею. Є відомості про нероздільну закоханість Марії Анни Кароліні в її дядька Константина Владислава Собеського, який успадкував Підгорецький замок і був причетний до формування його картинної галереї. Але відповідно до дати народження є неможливим пов'язати автограф із зображенням.

Отже, розглянувши можливі версії щодо авторства і ідентифікації невідомої, можна висновувати, що автором портрету є Анрі Мілло, а назву залишити як в найпершому інвентарі 1768 р. – портрет черниці в овальній рамі. Також необхідно провести рентгенологічні обстеження і забрати записи невдалих реставраційних втручань.

¹ Jan K. Ostrowski, Jerzy T. Petrus. Podhorce. Dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów. – Kraków. – 2001. – str. 400, il. 564

² Вікіпедія. Категорія: Принцеса Марія Клементина Собеська. [Електоронний ресурс]. –

Режим доступу: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Princess_Maria_Clementina_Sobieska?uselang=de.

³ Сантала М. Портрет француз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://taiteenmuisti.valtionaidemuseo.info/?areacode=01016001>.

⁴ Інтернет аукціон Artnet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.artnet.com/artists/henri-millot/past-auction-results>.